

Les paraules i dites de Jafudà Bonsenyor

“Si el teu parlar no és savi, escolta i calla”, va escriure Jafudà Bonsenyor, un savi jueu medieval, autor del *Llibre de paraules i dites de savis i filòsofs*, (Barcino-Fundació Carulla), una recopilació de dites que fan de bon llegir en temps estiuencs i des de la perspectiva d’una societat com la nostra, que sovint ha perdut la connexió amb la saviesa antiga.

El gremi dels filòsofs no aprecia gaire les dites populars (el que en culta parla s’anomena “les parèmies”). Per molt que reivindiquin l’experiència i la vida; les frases fetes, les rimes fàcils i els consells obvis sempre tenen problemes per a ser ben rebudes en l’àmbit filosòfic. La raó és prou òbvia. De refranys n’hi ha per a tot i de tots colors i serveixen per a qualsevol cosa i per a la seva contrària. N’hi ha per explicar el clima, les collites, els capteniments o les normes d’higiene; i n’hi ha que simplement ratifiquen els tòpics més suats. Qui de tot parla i de tot sap, ni parla ni sap de res. Contra una dita, sempre se’n pot trobar una altra que la contradigui. Sovint, a més, no passen de ser llocs comuns, obvietats del tot esperables. A més, i en general, les parèmies són perfectament reaccionàries i no se’n pot esperar una guia de vida, sinó més aviat un mapa de llocs comuns, destil·lats, això sí, per la feina dels anys.

Hi ha hagut autors marxistes (Josep Guia i Maria Conca, per exemple) que han intentat fer anàlisis paremiològiques buscant un substrat “nacional-popular” del país. No estic gaire al dia de les seves conclusions, però tendeixo a creure que pel que fa al cas català, la saba del terror és prudencial i aristotèlica. Catalunya no ha estat una terra gaire pròpia als sants i màrtirs de la fe (si s’exceptua un abundós martirologi polític, bàsicament esquerranós). Tampoc no ha donat filòsofs kantians més enllà d’alguna càtedra. Entre nosaltres els notaris van ser addictes a dret romà; i els capellans “del tronxo” (quan n’hi havia) van tendir a obviar la truculència evangèlica i a predicar preferentment versions més o menys edulcorades de l’*Ètica a Nicòmac*, d’Aristòtil, convenientment assaonades per Tomàs d’Aquino.

La predicació eclesiàstica tradicional ha tingut més tirada a glossar les virtuts teològals i la regla d’or (en forma de “tal faràs tal trobaràs”) que als misteris sagrats. Als Països Catalans, per exemple, sempre s’ha parlat més de la “marededeu” que de la “verge” perquè no ens agrada burxar en la vida privada de la gent. Com deia Jafudà Bonsenyor, jueu de Barcelona, a finals del segle XIII, “*Diu el savi: la llengua té poc fil però fa gran tallada*”. El seny català és un invent del segle XIX, però es pot anar a buscar molt lluny. Seria interessant saber per què els catalans volien passar per assenyats. Potser era estratègia. Prudència, seny i poca rauxa, era el que segurament més convenia a un país que d’ençà de 1640 té una ferida oberta. També ho sabia, d’antic, Bonsenyor: “*La follia és una malaltia sense cap remei*”.

Tot això ve a compte...

Tot això ve a compte que en el sinistre 2020, tot just sortits del “confinament” provocat per la Covid-19, es publicà una edició modernitzada del *Llibre de Paraules i dites de savis i filòsofs*, una compilació de dites elaborades pel savi jueu Jafudà

Bonsenyor (aprox. 1250-1330), secretari i traductor del rei Jaume II de Catalunya. Al rei, que tenia certa tirada a l'ocultisme i li apassionava la medicina, li agradaven també els llibres "de bona e grata matèria" (com ara els de Titus Livi) i sembla que el savi jueu era persona de cert enginy. El llibre, però, és bàsicament una traducció de l'àrab i recull molt poca cosa (gairebé diria que no res) del pensament jueu coetani.

Seguint Ignasi González-Llubera, Guia i Conca van explicar ja fa anys en un article quasi exhaustiu que el llibre de Bonsenyor deriva del *Mukhtar al-hikam*, escrit per l'historiador i metge egipci Mubashshir Ibn Fatic (1019-1097), que a la vegada havia recollit un florilegi de sentències dels savis de Grècia del metge de Bagdad Hunayn Ibn Ishaq (809-873). Bonsenyor aprofità aquestes fonts i hi afegí algun element jueu i cristià, no especialment significatiu. No cal esperar, doncs, cap modernor. No té cap simpatia per les dones ni pels negres; més aviat al contrari, esteu avisats. Tampoc li agraden els pobres ("*Dues són les morts i la de la pobresa és la més gran*"). Però això no treu que el llibre sigui una delícia per als interessats en un àmbit tan eteri com el de les mentalitats populars i la seva continuïtat al llarg dels segles.

Que les dites dels set savis de Grècia i les anècdotes de les *Nits Àtiques* d'Aulus Gel·li es van anar repetint de viva veu durant generacions és una dada ben coneguda –i ningú, per exemple, hauria de llegir Cervantes o Quevedo sense haver passat per les *Vides dels filòsofs mes il·lustres* de Diògenes Laerci– però sovint s'obvia que la cultura popular no existeix com a tal sense un destil·lat de l'alta cultura que baixa al carrer de la mà de capellans amb poc llatí i de metges-barbers que arranquen queixals.

Pel que sembla (ho he llegit al pròleg de Manuel Forcano), Jafudà Bonsenyor fou un savi endeutat crònicament amb l'aljama de Barcelona i partidari de menjar poc i pair bé. Forcano el descriu com "*un home pràctic, recelós i desconfiat o, com molt bé es diu, 'escalivat del món', per bé que segons el que també ens diuen els documents que guardem sobre ell, caminés sempre sobre coixins*" (p.15). Segurament aquesta és també la psicologia de tots els que tiren de parèmies buscant un saber prudencial i consolidat, atent als petits detalls quotidians i que sap que "*el que menges amb mesura t'ho menges tu i el que menges sense mesura se't menja a tu*".

Bonsenyor no convida a les efusions comunitàries ("*més val estar sol que en mala companyia*"). Té clar que "*Qui segueix els seus impulsos és un foll*" i sap que "*De vegades en moments de necessitat, l'home no té parents ni amics*". Les aparences importen ("*Bella aparença és l'inici de bona sort*") i sobre tot per triomfar en la vida cal el càlcul perquè "*Qui tot ho vol, tot ho perd*" i "*Ira de neci es venja amb paraules i ira de savi es venja amb fets*". La publicació del llibre de Jafudà Bonsenyor, que es va redescobrir i editar modernament per primer cop a Mallorca l'any 1889, resulta particularment adient en aquestes hores de mal vent quan la Covid-19 s'ha endut per davant molts projectes vitals.

Mal acostumats a la sofisticació filosòfica contemporània, les obvietats i les intuïcions del pensador jueu tenen aquell punt de realisme a la catalana (no exempt de tòpics barroers, especialment sis es mira des d'una mentalitat contemporània feminista-inclusiva). La reedició del text, que fins ara gairebé només es podia llegir en la traducció francesa del perpinyanès Patrick Gifreu, és una bona notícia en temps

de crisi. Si esteu farts de modernor, el *Llibre de paraules i dites de savis i filòsofs* de Jafudà Bonsenyor us ajudarà a tocar de peus a terra. Potser massa i tot... però per a això serveixen els clàssics.

Una primera versió es va publicar al web de la revista EL TEMPS, agost 2020